

СТИЛІСТИКА ВОЛИНСЬКОГО ТЕКСТУ STYLISTICS OF THE VOLYNIAN TEXT

Аркушин Г. «Тверда» і «м'ягка» хахлацька мова // Лінгвостилістичні студії. 2018. Вип. 8. С. 8–16.
Arkushyn H. «Hard» and «Soft» Ukrainian Dialect Variants // Lingvostilistični studii. 2018. Iss. 8. P. 8–16.

УДК 811.161.2(438)'28'355

«ТВЕРДА» І «М'ЯХКА» ХАХЛАЦЬКА МОВА

Григорій Аркушин

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Уздовж східного кордону Республіки Польща на Підляшші побутують східнослов'янські говірки, які територіально поділяють на південнопідляські (Люблінське воєводство) і північнопідляські (Підляське, давніше – Білостоцьке воєводство). Корінні мешканці добре відчують особливості мовлення і безпомилково визначають білоруські говірки, відділяючи їх від *хахлацьких*. Місцевий термін *хахлацька мова* вживаний у нейтральному значенні. Крім цього, самі носії цю мову поділяють на *м'яку* та *тверду* відповідно до вимови звукосполук [ли] – [л'і], [ни] – [н'і], [ди] – [д'і], [си] – [с'і] та ін.

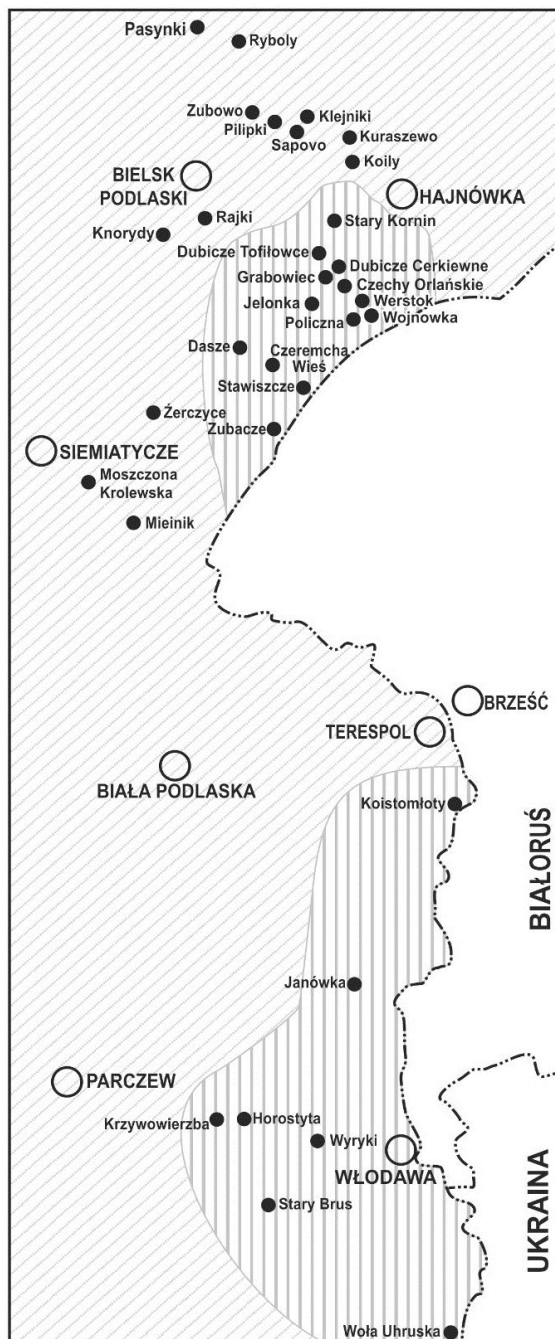
Ключові слова: Підляшшя, підляські говірки, українська (хахлацька) мова, тверда і м'яка вимова передньоязикових приголосних.

Вступ. Як відомо, Західне Полісся поділене на три частини у складі трьох держав: Волинське Полісся (Україна), Берестейщина, включно з Пінщиною, (Республіка Білорусь) і Підляшшя (Республіка Польща) (див.: [1]). І кожна з цих складових має свою історію формування та характеризується оригінальними мовними рисами корінних мешканців, однак існують і спільні ознаки, якими ці говірки об'єднуються в один діалект – західнополіський.

Багато давніх рис збережено в українських говірках, що побутують поза межами сучасної України, оскільки тут майже немає контактування з іншими материковими діалектами і відсутній вплив літературної мови. Навіть у самих жителів цих територій виникає ключове питання: до якої ж мови – української, білоруської, російської чи польської – належить їхнє мовлення. Це питання набуває актуальності ще й тому, що на Підляшші помітно, «як стрімко на схід пересувається міжмовна границя, як зменшується територія поширення українських говірок» (ГП, с. 8).

Східнослов'янські – українські і білоруські – говірки простягаються уздовж майже всього східного кордону Республіки Польща, при цьому Підляшшя охоплює значну частину цієї території. Його межі визначають так: / *п'ід'л'аша* / *йак'шо* *ходит'* о *п'івден'* то *начи'найец':а* од *во'лодави* і: *р'ічки* *во'лодавкi* / і так *п'рост'ій* *л'ін'ійi* до *ост'рога* *л'убел'с'кого* / *в'ін* *дав'н'іше* *нази'вавс'а* *ост...* / *остр...* / *острив* *п'ід'л'ас'кій* // то *то* *вже*

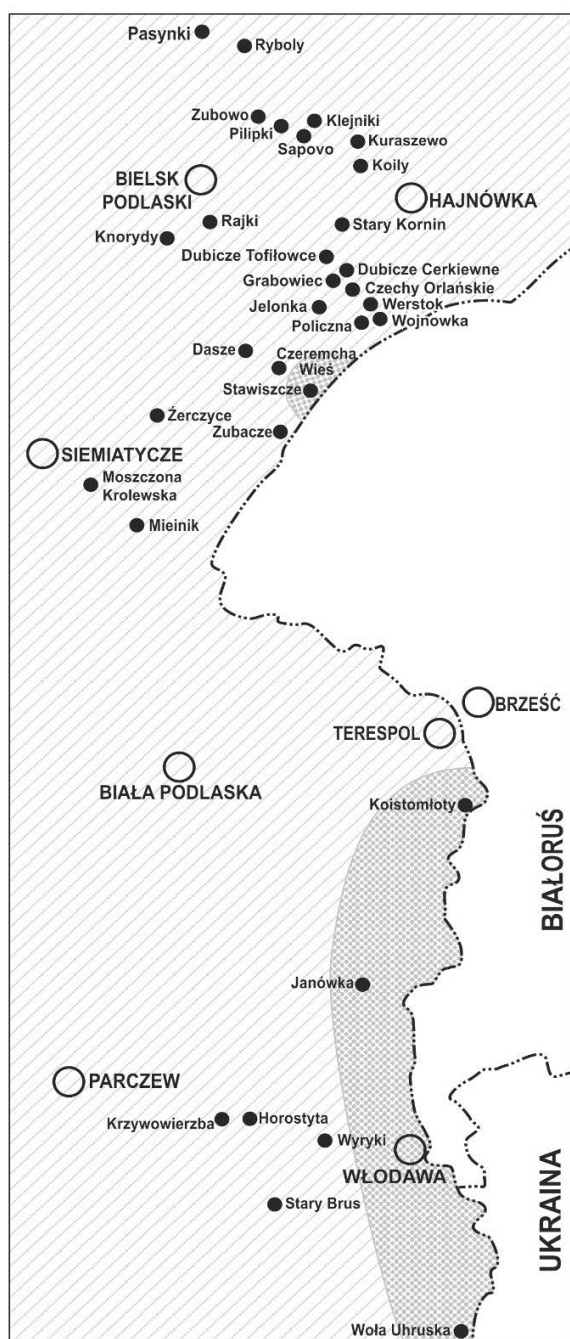
гра/ниц'а /буде /п'івдн'а // а на /п'івноч'і то: до /р'ічки: /нарви / /нарви / там п'ід/л'ас'ке войе/в'ідств'і // то /там /буде на /п'івноч'і // а на / на вс'ход'і то /р'ічка: бух² / бух // а: на /заход'і то /буде / у: / миж/р'іч:а / о/тут п'ід ра/дин'ом / там // то /буде / /того / то / вже / за миж/р'іч:ем то вже /буде /пол'с'ка го/в'ірка // о то /тут п'ід/л'аша / (ГП, с. 460), тобто увесь ареал південного Підляшшя в сучасному Люблінському воєводстві (чи воєвідстві, як пише українська преса Польщі), а північне – в Підляському (давніше – Білостоцькому) (див. додані мапи).

Неозначена форма дієслів

Мапа 1

Дієслова минулого часу (мн.)

Мапа 2

Мета дослідження – встановити, як носії підляських говірок характеризують своє мовлення, визначаючи його особливості, та як себе самоідентифікують.

Матеріал і методи дослідження. Аналіз проведено за матеріалами нашого видання «Голоси з Підляшшя», де вміщені польові аудіозаписи кінця XX – початку XXI століття (після цитат з цього видання у круглих дужках указуємо ГП і сторінку). Використано метод компонентного аналізу для з'ясування розуміння підляшуками особливостей свого мовлення та мовної ідентифікації рідної говірки. За допомогою порівняння говіркових рис з літературною мовою встановлено «твердість» та «м'якість» підляського мовлення, а за допомогою лінгвогеографічного картографування визначено межу цих рис.

Мешканці Підляшшя свою та сусідні говірки характеризують насамперед на фонетичному та лексичному рівнях, залишаючи поза увагою словотвір, морфологію і синтаксис, пор.: / *кажде се^ило и^иначеї го^иворит'* / (Зубачі; ГП, с. 140); / *тут йак в^из'ати п^ирав'е шчо се^ило то т^ироху і^ин:а і^имова* / (Дубичі-Тофіловці; ГП, с. 298); / *в нас і^икажут ко^ирова кун'* / *а в йіх вже к'ін'* / (Даші; ГП, с. 192); / *воз'і^им'іте с'у^ида-о за і^ибот'ки вже т^ироха і^иначеї нази^ивайут //* *в нас і^иш'єнка а і^итам і^ишапка //* *в нас го^иворат і^ид'іс'аї / а тут за і^иб'їєл'ск'і ну і^ито і^инин'і і^икажут* / (Кнориди; ГП, с. 310, с. 312). Ці слова підтверджують висновок дослідника підляського фольклору І. Ігнатюка: «Ствердив я, що на Підляшші майже в щодругому селі трохи інакше говорять» [2, с. 9].

Результати дослідження та дискусія. Для сучасного пересічного поляка усі східні слов'яни – *руські*. Це означення перейняли й жителі Підляшшя: [Хто за національністю живе у вашому селі?] / *і^ируск'і / і^ируск'і /* [Хіба ви по-російськи говорите?] (сміється) / *йа ни^ив'ідомо //* *мо^ийа сист'ра в ро^ис'її при^ийідут то во^ини не так...* / (Чехи-Орлянські; ГП, с. 258).

[Себастьянюк:] / *ми і^ируск'і //*

[Занькевич:] / *б'ілоі^ируси //*

[То ви по-білоруськи говорите?]

[Занькевич:] / *н'є і^ин'є //* *ми похах'лацк'і / поп'ростому в нас //*

[Себастьянюк:] / *ми йак то і^икаже / обива'тел'і і^ипол'с'к'і / бо в і^ипол'шч'і жи^ивемо //* *не по^ил'ак'і / і не хах'ли / а ми правос'лавн'і / ми і^иход'ім до і^ицеркв'і / не до ко^ис'іц'ола //* *о'но до і^ицеркв'і* / (Клейники; ГП, с. 388).

Як бачимо, підляшуки часто себе ідентифікують просто *православними* у протилежність католикам, тому і їхня мова – **православна**: [Яка у вас мова?] / *і^ичисто правос'лавнайа* / (Мощона-Крулевська; ГП, с. 132); / *то ми правос'лавни і^имусит* / (Вітово; ГП, с. 272); *а йа і^итил'ко з'найу / шо йа правос'лавнй / а йа'киї йа / ц'и б'ілоі^ирус чи ук'райінец то йа і^итого...* / *чи по^ил'ак / йа і^итого не^и мо^игу ска^изати* / (Ставище; ГП, с. 154).

Інше визначення підляського мовлення – **говорити по-своєму**: [Якою мовою з рідними говорите?] / *йа по^ис'воєму / і вун по^ис'воєму /*

пос'войому го'вору и в'с'о / мн'е най'л'ен'ей / най'прош'ч'ей / (Мощона-Крулевська; ГП, с. 132); / пос'войому / ми так йак пос'войому / (Черемха; ГП, с. 176); / ми го'воримо невид'омо по'йа'кому / посво'йому / ни... / ни по'пол'ск'і / ни по'руск'і / ни поукра'їнск'і / (Пилипки; ГП, с. 422); / а тут не в'еду йак [говорять] / пос'войому / (Курашево; ГП, с. 366).

До речі, 2008 року в Гайнівці відбулася конференція «Gwary pogranicza polsko-ukraińsko-białoruskiego pomostem w dialogu międzykulturowym», матеріали якої вміщені у збірнику «Gwary różnospnego Podlasia» з доданим електронним оптичним диском місцевого мовлення «Noworytmo po swojemu» [6].

Досить поширене синонімічне до попереднього означення – **говорити по-простому**: */ наша мова ви'ход'ім / ну / та'ка'яа прос'тайа / [Клейники; ГП, с. 390]; / а в нас та'кий (гордо і голосніше) ку:у'ток / поп'росту ми (з гордістю) три'май'мс'а / так го'ворим йак /наш'і ди'ди-пради'ди гово'рил'і / (Дубичі-Церковні; ГП, с. 282).*

Ще одна назва місцевої говірки – **тутейша мова**: */ нор'ма:ал'на /наша роз'мова / ту'тейша мова / (Ставище; ГП, с. 156).*

Означити свою національність та мову мешканцям Підляшшя, як і Берестейщини, надзвичайно важко, пор.: */ йа не з'найу йа'ка'яа то мова // ну н'і укра'їн'с'ка / н'і бі'ло'рус'ка / (Кнориди; ГП, с. 322) (див. попередні і наступні цитати).*

Подібна ситуація і на Берестейщині. І лише той факт, на думку О. Скопненка, що «Берестейсько-Пинське Полісся було занадто пізно втягнене в процес націотворення ХХ ст., призвів до відсутності в носіїв цих говірок належності до українського етносу» [4, с. 20]. Це ж саме можемо сказати і про Підляшшя.

А оскільки північне Підляшшя межує з Республікою Білорусь (див. додані мапи), то корінних жителів без їхньої згоди записали білорусами, хоч ніхто не враховував того, що в сусідній Берестейщині побутують українські говірки (до речі, їх теж не всі визначають українськими, насамперед білоруські мовознавці): *[Хто ви за національністю?] / бі'ло'руска / [З чого видно, що ви білоруска?] / н'е у'м'ейу поб'ело'руск'і / то ми правос'лавни /мусит // ну бі'ло'рус / ну /ал'і йа з'найу чом ми поб'ело'руск'і не го'вори'м? // ота'ко йа'кас' /наша мова / йа з'найу? / та'ка од'рембна / (Вітово; ГП, с. 272); [А ким ви записані за національністю?] / бі'ело'руси / хоч /наша роз'мова не по'добна до бі'ело'руской /ал'е /п'ішemos' же /йако бі'ело'руси / (Риболи; ГП, с. 444).*

Однак місцеві жителі не хочуть бути білорусами і свою мову не називають білоруською, оскільки відсутні її типові ознаки, пор.: */ йа не з'найу йа'ка'яа то мова // ну н'і укра'їн'с'ка / н'і бі'ло'рус'ка / бі'ло'рус'ка /тоже н'е / н'е / н'е / н'е / (Кнориди; ГП, 322); / а во'ни бі'ало'руси // та:ак / бо во'ни га'ворат н'еш'так гз'е ти па'й'ехал? / (Ставище; ГП, с. 156); / /мусит' н'е / поб'ело'руск'і йак йа с'лухайу /рад'іо бі'елос'ток / то хо'руї го'ворат / (Видово; ГП, с. 346); / побило'руски то т'реба /геншаї ха'з'іц'і*

ра'б'іц'і // *а ми н'е / ми хо'диту ро'бити* / (Черемха; ГП, с. 176); / *не поб'ело'руску ми го'воримо* / (Версток; ГП, с. 228).

Таким «не-білорусам» ще з кінця XIX століття був «причіплений» ярлик-етнонім *хахлі*, пор.: / *часом звут нас ну хах'ли* / (Клейники; ГП, с. 388); / *а ми йа'к'іс' шафли може йа'к'іе* // *чи хах'ли* // (Видово; ГП, с. 346); / *йак хто / инши кажут же ми шашли'ки чи йак нази'вайут* / (Грабовець; ГП, с. 270).

М. Лесів так пояснює це прізвисько-номен: «Цю останню назву, яка на Підляшші побутує донині – *mówią* ро *chachłasku* – <..> принесли з царської армії додому місцеві хлопці, бо там саме їх, мабуть, за мовою визначили, як українців, малоросів, себто *кахлів*» [3, с. 283]. І далі: «Це, можливо, було перше усвідомлення національної приналежності через мову, яка могла бути осмішувана тими, що в армії неприхильно ставилися до всього, що неросійське або трохи неподібне до російського» [3, с. 283]. Тепер на Підляшші цей етнонім уживають без будь-якого негативного маркування.

Отже, в *хахлів* і мова *хахляцька*, пор.: / *ну певно / шо хах'лац'ка мова* // (Чехи-Орлянські; ГП, с. 258); / *хах'лац'ка кажут* / (Дубичі-Тофіловці; ГП, с. 298); / *ну йа не в'іду йа'кайа наша мова / йа'кас' хах'лац'ка та'кайа ччи йа'кайа* / (Єльонка; ГП, с. 236); / *а йа знайу по'а'кому ми го'ворим?* / *похо'хол'с'ку дес'* / (сміється) / *неви'домо по'а'кому / а ни поб'ело'руску / а ни поукра'їнс'ку* / (Райки; ГП, с. 336); / *ми похах'лац'кі / поп'ростому в нас* / (Клейники; ГП, с. 388); / *то та'ка ун'ше хах'лац'кайа мова* / (Костомлоти; ГП, с. 96); / *ну / йа'кайас' кол'іс' ка'зал'і хах'лац'ка / а те'пер вже не го'ворат* / (Курашево; ГП, с. 364); *хахл'а'ча* (Пилипки; ГП, с. 422).

Зауважимо, що місцевий термін *хахляцька мова* вживаний лише в нейтральному значенні і не має негативної конотації, виступаючи синонімом до терміна *українська мова*: [А до якої мови говірка ближча?] / *мусит' до хах'л'ачойі* / (Пилипки; ГП, с. 422).

Здебільшого мовці правильно визначають приналежність своєї говірки: / *йа'зик наш бол'ше по... / до укра'їнс'кого по'хожи* // *бо біло'рус' вже ина'че го'ворат* // *а в нас бол'ше поукра'їнс'кому гово'рил'і* / (Мельник; ГП, с. 110); / *а ми та'ко... / ми біл'ш пуд'ходить' / йа бачу / поук'райінс'ки* / (Ставище; ГП, с. 156); / *наша мова бул'ша укра'їнс'ка / вже ми ук'райінс'койу мово'у* / (Версток; ГП, с. 228); / *а ми бул'ш мус'іт' пуд укра'їнс'ки / мова та'кайа* / (Койли; ГП, с. 358); / *и наш йа'зик / о / так йак ми го'воримо / йа з ва'ми / ну то вун бул'ш зв'язаний / бул'ш біл'іск'ії укра'їнс'кому / укра'їнс'кому / а в д'ів'я'носто п'а'ти про'центах то... / то укра'їнс'ки* / (Дубичі-Церковні; ГП, с. 280).

Безперечно, кожна говірка має багато своїх особливостей, якими відрізняється від літературної мови, тому в підляському жарті подана така характеристика української літературної мови: / *ук'райінец йіде дерев'йан:им возом / йак кол'іс' ос'і дерев'йан:и / гово'ру / ї не пошмаро'вав / то пиш'чит тейе кол'есо / ха'хол / маз'ни'ца / да'йе / драж'ни'ца* / (Грабовець; ГП, с. 268).

Зазначимо, що говірку відносять до української мови насамперед ті, хто хоч рік навчався в українській школі: / *и ни було ш/коли / було йа/киїс' ч'ес /мусит' р'ок ук/райін'с'койі // дес' з га/л'іційі був нау/чиц'ел' йа/киїс' то /* (Горостита; ГП, с. 52); / *за /н'імец'а була ук/райін'ска ш/кола // йа вже / і йа вже с/кончила ук/райін'ску ш/колу /* (Кривоверба; ГП, с. 60); / *то та/ка ун/ше хах/лацкайа /мова // [До якої мови вона ближча?] / на /мене / до ук/райін'с'койі // бо йа тут йак був / в /час'і вуїни була тут украї/їн'с'ка ш/кола // р'ік /часу два /рази хо/див до украї/їн'с'койі // йак зас/тав // за не/метчини // йак /н'імец' завуїував тут // і ми там були // у/чител'ка була // тут був // и: /бат'ушка був украї/їнс'к'і правос/лавний // і у/чител'ка була // поуукраї/їн'с'кому у/чилис'а /* (Костомлоти; ГП, с. 96).

На запитання – де живуть українці на Підляшші? – респонденти відповіли: / *ну украї/їнці' / йак ска/зати? / /тута пше/важн'е то л'убел'с'ке вже л'іч'ілос'а до украї/їни // ну /* (Кнориди; ГП, с. 310); / *йежел'і рос/ход'іц'е о наро/довос'ц'і украї/їн'ску / ну то /там у/же за /б'ел'ск / до че/ремухи' / то там у/же украї/їнці' // то там бул'ш // ну во/ни вже там /п'ішуц'а: украї/їнц'ами / і /йїхн'а / е / /мова йест та/кайа украї/їнс'ка /* (Риболи; ГП, с. 444); / *то ш /ниби ми зве/мос'а украї/їнц'ами / то ї ук/райін'с'ка /мова // /ал'е то та/ка вже ук/райін'с'ка /мова да/л'еко / переп/лет'ана с /пол'с'койу /* (Кривоверба; ГП, с. 62); / *ми на/лежим до украї/їнц'ув / ми украї/їнці' /* (Войнівка; ГП, с. 208).

«Тверда» і «м'яка» мова. Підляшуки розрізняють тверду і м'яку вимову звукосполук *передньоязиковий + и чи е*, насамперед у сполучення [ли] та [ле]. Зазначимо, що перша звукосполука досить частотна в дієсловах минулого часу множини, що і стало для багатьох визначальною рисою: / *в нас /тута йа з/найу / так та/к'і м'йахк'і /н'ібито розго/вор / с/лухал'і / приш/л'і / о //* (Зубачі; ГП, с. 140); / *о/то хо/дылы ро/былы го/ворат / а в нас хо/д'іл'і ро/б'іл'і / м'йако вже /* (Зубово; ГП, с. 438); / *у /нас г'вара... // ну йак тут /можна ска/зат'і? / а н'і украї/їнс'ка /чисто / /ан'і /чисто б'ело/руска // н'е /з'екайт і так йак на украї/їн'е (виділяючи) не /декайт /* (Риболи; ГП, с. 444); / *вже в куз/лах чи дуб'йажен' т/вердо так го/ворат // хо/ди / ро/би / а в нас у/же м'йа*ко / хо/д'ім'і ро/б'ім'і /* (Райки; ГП, с. 336).

Інші зразки «м'якості» звукосполук [л'і], що відповідає літературному [ли]: *н'ев'ел'іка* (Старий Брус; ГП, с. 34); *бу/л'і, хо/дил'і, зало/жил'і, ко/л'і, заро/бил'і, заб/рал'і, при/йїхал'і, окру/жил'і, обл'івал'і, запла/тил'і* (Кривоверба; ГП, с. 70); */ал'і, ко/л'іс', ка/зал'і* (Мельник; ГП, с. 102, с. 106); *ко/л'і, хо/вал'і, пови/копувал'і, пови/воз'іл'і, би/л'і, /ал'і, ка/тол'ічку, охрес'/м'іл'і* (Мощона Крулевська; ГП, с. 114, с. 118, с. 120); *ку/пил'і, йїздил'і, пик'л'і, розва/л'ілас'а, /гул'іцу, ку/л'іс'* (Зубачі; ГП, с. 142, с. 144); *би/л'і, да/л'і, пус/тавил'і, ку/л'іс'* (Жирчичі; ГП, с. 148); */ал'і, зоб/рал'іс'а, жи/л'і, бу/л'і, збери/гал'і, в'іл'іку, бл'іш/чит* (Черемха; ГП, с. 166, с. 168, с. 170, с. 178); */ал'і, /декол'і, ко/л'іс' ка/зал'і, ко/л'іс'а зби/рал'і, бу/л'і, /гул'іци, нази/вал'і, понаса/дил'і, во/зил'і, в'іл'ікиї* (Даші; ГП, с. 180, с. 182,

с. 184); *йїхал'і, бул'і, покон'ч'ел'і, побуду'вал'іс', годо'вал'і* (Полічна; ГП, с. 194, с. 196) та багато інших прикладів. Це явище на Підляшші, у порівнянні з [ли], творить найбільший ареал (див. мапу 2).

Так уже склалося (саме? чи хтось запропонував?), що деякі білоруські і польські мовознавці підляські українські говірки зараховують до білоруських насамперед за вимовою фіналі -л'і в дієсловах минулого часу множини, на що білорусист М. Саєвич зауважив: «Сам факт, що ці говірки мають м'яку або пом'якшену вимову приголосних перед і, є, на нашу думку, недостатнім критерієм» [7, с. 102], бо «з дотеперішніх досліджень, які стосуються східнослов'янських говірок Білосточчини, виникає, що автори застосовують неоднакові критерії для їх класифікації. Недоліком деяких досліджень є відсутність об'єктивності, використання ненаукових аргументів, ігнорування дотеперішнього доробку в галузі діалектології та історії (напр., «Atlasu gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny»), а також використання поспішних висновків» [7, с. 100].

Лише «тверда» звукосполука [ли] в таких дієсловах, на думку респондентів, указує на українськість говірки: / в ста'вишч / то вже **ко'ли пош'ли** // то бул'ш поук'райінс'ку // (Зубачі; ГП, с. 140); / вже че'ремха то так й'аг би вс'о та'ко **пош'ли хо'дили** / (Даші; ГП, с. 192).

Так само вимова сполучника *але* чи *'ал'е* // *'ал'і* диференціює внутрішній поділ підляських говірок, виступаючи теж одним із «мірил»: / та в нас *'тутика в'йоска йе ста'вишч'і* / там / ну то там во'ни вже **а'ле** го'ворат // а то ук'райінс'ка / (Полічна; ГП, с. 202). За цією особливістю носіїв цих говірок прозивають *алéкачами*.

Таким же «мірилом» м'якості виступає і -ти неозначеної форми дієслів: / там й'акоc' та'ко **хо'д'ім'і ро'б'ім'і** // а в нас так ни го'ворат **хо'д'ім'і ро'б'ім'і** / в нас о'но в *'мене йе су'с'ітка* / с нур'ц'а // то во'на теш та'ко **хо'д'ім'і ро'б'ім'і** / та'ко вс'о на *'тойе* // в нас так ни / у нас то т'верда *'мова* / <...> / в нас *'таг би твер'д'іши ви'рази* / (Даші; ГП, с. 192); / го'воримо пос'войому // ну / ту'ди на штокма'ни / у'же і'начий *'акцент* *'майут* / ну / **хо'д'ім'і там** / в нас **ро'бити** / там **ро'б'ім'і** / а ми **ро'б'іти** / *'кажем т'вердо* / (Вітово; ГП, с. 272); / ми **хо'д'ити ро'бити** // (Черемха; ГП, с. 176) (див. мапу 1). При цьому зауважимо, що ареал з [л'і] не збігається з територією поширення [т'і].

Ще декілька прикладів м'якості звукосполук *передньоязиковий + и, е*:

[н'е] (відповідно до літературного [не]): *н'еда'л'еко, н'ев'ел'іка* (ГП, с. 34), *н'е било* (ГП, с. 100, с. 148), *н'е було* (ГП, с. 196, с. 198), *н'е з'найу* (ГП, с. 140), *н'еко'л'іс'* (ГП, с. 222), *н'еда'л'еко* (ГП, с. 238) та ін.;

[д'і] (відповідно до літературного [ди]): *л'уд'і, хо'д'іла* (ГП, с. 100, с. 102); *от'ход'іла, ви'вод'іни, зд'і'чав'ів, з д'і'т'інства* (ГП, с. 114, с. 118, с. 124, с. 132), *ро'д'ів* (ГП, с. 152), *о'д'інацит'* (Полічна; ГП, с. 196) *од'на ро'д'іна* (ГП, с. 238) та ін.;

[т'ї] (відповідно до літературного [ти]): *д'е/т'інство* (Мельник; ГП, с. 100); *охрес'/м'іл'ї; роскру'/м'іл'ї; його 'мат'ї; з д'ї/т'інства* (Моціона-Крулевська; ГП, с. 120, с. 124, с. 132);

[з'е] (відповідно до літературного [зе]): *із'емл'ах* (ГП, с. 238), *уз'ен'ка* (ГП, с. 162), *оз'єро* (ГП, с. 200);

[с'ї] (відповідно до літературного [си]): *запро/с'їла* (ГП, с. 106), *с'їро/тойу* (ГП, с. 118), *сна/с'їбо* (ГП, с. 186) та ін.

І таких прикладів у збірникові текстів «Голоси з Підляшшя» знаходимо багато.

Висновки. Отже, для визначення українськості говірки підляшуки обрали одну рису – відсутність білоруського *дзекання* та *цекання*. Такі характерні фонетичні ознаки, як рефлекс **ē* (графічно *ѣ*) чи **о, *е* в новозакритих складах, ними до уваги не взяті. А відсутність злиття в одному звукові праслов'янських **і* та **ы* стає визначальною рисою м'якості хахлацької мови. Ю. Шевельов вважає, що таке м'якшення в підляських говірках виникло без впливу польської мови, бо «в ній *t' і d'* перейшли в *ć і ź*, чого в аналізованих говірках не спостерігається (*d'en'* – пор. пол. *dzień*)» [Шевельов, с. 243].

Відзначимо, що твердість приголосних здебільшого властива дослідженим південнопідляським говіркам і лише одній північнопідляській – с. Ставище гміни Черемха Підляського воєводства та менш виявлено в говірці Черемха-Село.

Список використаних джерел та їх умовних скорочень

ГП – Аркушин Г. Голоси з Підляшшя. Луцьк: Вежа, 2007. 534 с.

Список використаної літератури

1. Аркушин Г. Межі західнополіського діалекту // Волинь філологічна: текст і контекст. Західнополіський діалект у загальноукраїнському та всеслов'янському контекстах. Луцьк: Вежа, 2007. Вип. 4. С. 9–31.
2. Ігнатюк І. Українські говірки Південного Підляшшя (опис, тексти і словничок). Люблин : Episteme, 2013. 108 с.
3. Лесів М. Українські говірки у Польщі. Варшава: Український архів, 1997. 496 с.
4. Скопненко О.І. Генеза берестейсько-пинських говірок: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10. 02. 01; 10. 02. 03. Київ, 1997. 21 с.
5. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови. Харків: Акта, 2002. 1054 с.
6. Gwary północnego Podlasia. Bielsk Podlaski – Puchły, 2008. 109 s.
7. Sajewicz M. O białorusko-ukraińskiej granicy językowej na Białostocczyźnie // Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce. Rozprawy Slawistyczne. 12. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1997. S. 91–107.

References

1. Arkushyn, H. (2007). Mezhi zakhidnopoliskoho dialektu [Boundaries of the Western Polissian Dialect]. Volyn filolohichna: tekst i kontekst. Zakhidnopoliskyi dialekt u zahalnoukrainskomu ta vseslovianskomu kontekstakh. Lutsk: Vezha, 4, 9–31. [in Ukrainian].
2. Ihnatiuk, I. (2013). Ukrainski hovirky Pivdennoho Pidliashshia (opys, teksty i slovnychok) [Ukrainian Subdialects of the Southern Pidliashshia]. Liublyn: Episteme. [in Ukrainian].

3. Lesiv, M. (1997). *Ukrainski hovirky u Polshchi* [Ukrainian Subdialects in Poland]. Varshava: Ukrainskyi arkhiv. [in Ukrainian].
4. Skopnenko, O. I. (1997). *Heneza beresteisko-pynskykh hovirok* [Origin of the dialect Beresteisko-Pinski]: *Extended abstract of the candidate's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].
5. Shevelov, Yu. (2002). *Istorychna fonolohiia ukrainskoi movy* [Historical Phonology of the Ukrainian Language]. Kharkiv: Akta. [in Ukrainian].
6. Stepaniuk, M. (Ed.). (2008). *Gwary północnego Podlasia. Bielsk Podlaski – Puchły*. 109 s. [in Polish].
7. Sajewicz M. (1997). *O białorusko-ukraińskiej granicy językowej na Białostocczyźnie. Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce. Rozprawy Slawistyczne. 12.* Lublin: Wydawnictwo UMCS, 91–107. [in Polish].

Аркушин Григорий. «Твёрдая» и «мягкая» хахлацкая речь. Вдоль восточной границы Республики Польша на Подляшье бытуют восточнославянские говоры, которые территориально разделены на южноподляшские (Люблинское воеводство) и северноподляшские (Подляшское, раньше – Белостокское воеводство). Коренные жители хорошо чувствуют особенности речи и безошибочно определяют белорусский говор, отделяя его от украинского. Местное название *хахлацкая речь* употребляется в нейтральном значении. Кроме этого, сами носители эту речь разделяют на мягкую и твердую разновидности в соответствии с произношением звукосочетаний [ли] – [л'і], [не] – [н'е], [ди] – [д'і], [си] – [с'і].

Ключевые слова: Подляшье, подляшские говоры, украинский (хахлацкий) язык, твердое и мягкое произношение переднеязыковых согласных.

Arkushyn Hrygory. “Hard” and “Soft” Ukrainian Dialect Variants. It is a fact of common knowledge, that Western Polissia consists of three parts, and they are the parts of different states: Volynian Polissia (Ukraine), Beresteyschyna (Republic of Belarus) and Podlasie (Republic of Poland). Eastern Slavic dialects are commonplace along the eastern border of the Republic of Poland on Podlasie, which are territorially divided into the Southern-Eastern (Lublin Voivodship) and the North Podlasky dialects (Podlaskie, formerly the Belostok Voivodship). Many old-established features can be traced in the Ukrainian dialects that are spoken beyond the bounds of modern Ukraine since there is almost no contact with other main dialects in this area. Even the dwellers of these territories feel sometimes vexed regarding the key question: what language is their language - Ukrainian, Belarusian, Russian or Polish? Indigenous inhabitants of these territories comprehend the dialectal peculiarities of their speech, but they can not always determine which language their dialect belongs to. However, all respondents determine one thing unmistakably: their dialects do not belong to the Belarusian language. To define their speech they use the names: simple language, Orthodox, Russian, Hahlats'ka, tuteisha, but specify that their language is closest to the Ukrainian language. Note that the local term Hakhlyats'ka language is used in a neutral sense. Since the dialect speakers can not define their dialect, they can not correctly determine their national affiliation: they call themselves *Orthodox, Rus'ki, Hakhly, tuteishni*, etc.

In addition, the dialect speakers themselves divide this language into *soft* and *hard*, according to the pronunciation of the sound combinations: [ли/ly] (*khodyly*) – [л'і] (*khodily, khodili*), [не/ne] (*nedaleko*) – [н'е] (*niedalieko*), [ди/dy] (*odyn*) – [д'і] (*odin*), [си/sy] (*syrota*) – [с'і] (*sirota*), etc.

Key words: Podlaskie, Podlaskie dialects, Ukrainian (Hakhlyats'ka) language, hard and soft pronunciation of front-lingual consonants.

Стаття надійшла до редколегії 27.02.2018